

Лилјана ПАНОВСКА

Институт за национална историја - Скопје

ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ПОДДРШКА НА ДЕМОКРАТСКАТА АРМИЈА НА ГРЦИЈА 1946 - 1949

По завршувањето на Втората светска војна во 1945 година, Грција била единствената европска земја во која наместо повоеен процес на закрепнување и обнова, започнала нова, граѓанска војна, многу пожестока од борбата што од 1941 до 1944 година се водела против Германија и нејзините сојузници Италија и Бугарија. Оваа војна, за чиј почеток се смета 1946 година, ја означува третата и воедно последна фаза од долгата Граѓанска војна во Грција, која започнала во 1943 и завршила во 1949 година. Претходните две фази се одвивале во различни периоди, првата за време на окупацијата на Грција, а втората по повлекувањето на германските трупи од земјата, кое се случило во октомври 1944 година.

Анализата на настаните што ја одредуваат рамката на секоја од трите фази на Граѓанската војна во Грција укажува на тоа дека тие се разликувале една од друга во многу аспекти, но и дека имале заедничка компонента изразена преку оружената борба, која требало да ја детерминира политичката судбина на Грција и нејзината меѓународна ориентација по поразот на силите на Оската.¹ Во овој контекст, првата фаза го означува, пред сè, судирот помеѓу двете главни организации на грчкото движење на отпорот – Националниот ослободителен фронт (ЕАМ), со военото крило познато како Грчка народноослободителна армија (ЕЛАС), и Националниот републикански грчки сојуз (ЕДЕС), со истоимената воена формација.² ЕАМ-ЕЛАС биле под комунистичко

¹ John O. Iatrides and Nicholas X. Rizopoulos, „The International Dimension of the Greek Civil War“, *World Policy Journal* 17/1 (2000), 87–88.

² Поопширно кај: C. M. Woodhouse, *The Struggle for Greece 1941–1949* (London: Hart-Davis, MacGibbon, 1976), 56–66.

раководство, а ЕДЕС под републиканско. За разлика од ЕДЕС, кој од 1943 година добил британската поддршка, ЕАМ-ЕЛАС стекнале значајна поддршка кај грчка популација и кај Македонците од Егејска Македонија,³ од која произлегла нивната перманентната растечка моќ, но и онаа на Комунистичката партија на Грција (ККЕ).⁴ Токму оваа растечка моќ, во октомври 1943 година била употребена за да се елиминира главниот ривал ЕДЕС и со тоа да се „преземе целосната контрола врз земјата“.⁵ Со британско посредништво, во февруари 1944 година било постигнато примирје помеѓу двете страни,⁶ меѓутоа останала одредена заднина и поттик за следните фази на грчкиот конфликт. Притоа, политичките и воените одлуки на Велика Британија имале значајно, речиси пресудно влијание. Во функција на заштитата на традиционалните геостратешки интереси за контрола на Медитеранот била дефинирана политика која требало да овозможи Грција да се задржи во британската сфера на влијание и во исто време да ја оневозможи советската, односно комунистичката доминација.⁷ За таа цел, силна поддршка им била дадена на грчкиот крал Георги II и на неговата емигрантска влада, додека максимални напори биле вложени да се минимизира или неутрализира позицијата на ЕАМ-ЕЛАС. Преку преговори, внимателно планирани од британскиот Форин офис, во Либан, во мај 1944 година, политичката надмоќ на ЕАМ и ККЕ била редуцирана со формирањето на коалициската влада на национално единство, а во септември истата година во Казерта, Италија, била ограничена и воената моќ на ЕЛАС со ставањето на неговите сили под директна британска команда.⁸ Оваа сложена британската дипломатска

³ Во регуларните единици на ЕЛАС служеле 6 000 Македонци, а во резервните 20 000. Ристо Кирјазовски, *Народноослободителниот фронт и другите организации на Македонците од Егејска Македонија 1945–1949* (Скопје: Култура, 1985), 47.

⁴ Public Record Office (PRO) WO 208/713: „Political and Military Organization in occupied Greece“, August 9, 1944; Haris Vlavianos, *Greece 1941–49: From Resistance to Civil War. The Strategy of the Greek Communist Party* (London: Macmillan, 1992), 24; Thanasis D. Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War 1945–1949: The Imperialism of ‘Non-Intervention’* (UK: Keele University Press 1994), 25.

⁵ Барбара Јелавич, *Историја на Балканот. Дваесетти век*, т. II (Скопје: НИК „Лист“, 1999), 326.

⁶ Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 65; Јелавич, *Историја на Балканот*, 326.

⁷ PRO WO 201/1598: „Handling of Greek Situation“, May 5, 1944.

⁸ Iatrides, Rizopoulos, „The International Dimension“, 93.

активност, во октомври 1944 година била поткрепена и од советскиот лидер Јосиф Сталин, кој прифаќајќи го познатиот „процентуален договор“ понуден од британскиот премиер Винстон Черчил, се согласил Грција да биде задржана под британска контрола.⁹ Оттука, кога ККЕ ја одбила демобилизацијата на ЕЛАС под условите поставени од владата што пристигнала во ослободена Атина, а во знак на протест ЕАМ повикал на демонстрации, се исцртале и двете спротивставени страни на втората фаза од Граѓанската војна во Грција, која еруптирала во декември 1944 година.¹⁰ Грчката влада и нејзините армиски сили, масовно помоганти од британските трупи, во т.н. Битка за Атина ги поразиле ЕЛАС и неговите комунистички поддржувачи.¹¹ ЕЛАС бил принуден на примирје, постигнато во јануари 1945 година, како и на целосно разоружување, во согласност со договорот потпишан во Варкиза во февруари 1945 година.¹²

Постигнатиот договор обезбедил само привиден мир. Ниту десните елементи во и надвор од владата имале намера да го почитуваат договорот и да им простат на припадниците на ЕАМ-ЕЛАС, ниту, пак, левицата, и, пред сè, ККЕ, имала намера да го признае поразот и да го толерира систематскиот прогон на нејзините приврзаници, и тоа особено по 1945 година, откако соседните комунистички земји изразиле подготвеност да ѝ пружат поддршка за „конечна пресметка со внатешните непријатели“.¹³ Во декември 1945 година, на состанокот одржан во бугарскиот град Петрич, претставниците на Централниот комитет (ЦК) на ККЕ добиле ветување од присутните високи југословенски и бугарски офицери за значајна помош од Југославија и од Бугарија доколку се прифати курс за вооружено востание.¹⁴ Два месеци подоцна, во февруари 1946 година, на својот Втор пленум ЦК на ККЕ веќе донел одлука за организирање

⁹ Lloyd C. Gardner, *Spheres of Influence. The Great Powers Partition Europe, from Munich to Yalta* (Chicago: Ivan R. Dee, 1993), 198–199.

¹⁰ Sfikas, *The British Labour Government*, 33–34.

¹¹ Поопширно за ова, види: Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 126–133.

¹² Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 134, 136–137.

¹³ Iatrides and Rizopoulos, „The International Dimension“, 96.

¹⁴ Charles R. Shrader, *The Withered Vine: Logistics and the Communist Insurgency in Greece, 1945–1949* (New York: Praeger, 1999), 173; Dougherty Kevin, *United States Military in Limited War: Case Studies in Success and Failure, 1945–1999* (McFarland & Company, 2012), 17.

постепен вооружен отпор.¹⁵ За реализација на донесената одлука, во март – април 1946 година генералниот секретар на ККЕ, Никос Захаријадис, побарал и добил ветување за морална и материјална поддршка од југословенскиот лидер Јосип Броз Тито, од бугарскиот лидер Георги Димитров, како и од лидерите на албанската и на чешката Комунистичка партија. Новиот политички курс на ККЕ бил одобрен и од советскиот лидер Сталин, но, што е од особена важност, ветување за воена поддршка не било дадено.¹⁶

Обезбедената надворешна поддршка го овозможила формирањето на Демократската армија на Грција (ДАГ) на 28 октомври 1946 година,¹⁷ меѓутоа од аспект на меѓународниот политички контекст ја поттикнала и драматичната димензија на третата фаза од Граѓанската војна во Грција. Во услови на широко распространети советско-американски тензии, кои биле директно поврзани со потребата за конечно дефинирање на геостратешките и на геополитичките позиции помеѓу двете нови суперсили во повоениот свет, внатрешниот грчки конфликт добил сосема ново значење и важност. Администрацијата во Вашингтон не само што ја перцепирала Грчката граѓанска војна како клучен елемент на систематската кампања на Москва во наметнувањето на комунистичките режими во и надвор од Европа туку одлучила и новоформулираната политика на „задржување“ („containment“) да ја тестира во Грција и на тој начин да ја демонстрира цврстата американска определба за заштита на западниот свет од налетот на интернационалниот комунизам.¹⁸ Погодниот момент за дејствување во овој правец настапил во почетокот на 1947 година, откако Велика Британија, која успеала да ја оствари својата главна интенција со

¹⁵ Ole L. Smith, „Self-Defence and Communist Policy 1945–1947“ in: *Studies in the History of the Greek Civil War 1945–1949*, eds. Lars Baerentze, John O. Iatrides, Ole L. Smith (Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 1987), 159, 166; David H. Close, *The Origins of the Greek Civil War* (London, New York: Longman, 1995), 179.

¹⁶ Peter J. Stavrakis, *Moscow and Greek Communism, 1944–1949* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1989), 109; Vlavianos, *Greece 1941–49*, 225–226; Sfikas, *The British Labour Government*, 105–106; Close, *The Origins of the Greek Civil War*, 181–182.

¹⁷ Shrader, *The Withered Vine*, 88; Iatrides and Rizopoulos, „The International Dimension“, 97.

¹⁸ John O. Iatrides, „Greece in the Cold War, and Beyond“, *Journal of the Hellenic Diaspora* 19 (1993), 18–19; Iatrides and Rizopoulos, „The International Dimension“, 99–100.

воспоставување на уставната монархија во Грција преку изборите и плебисцитот за враќање на кралот спроведени во март и во септември 1946 година, а не успеала да ја стабилизира политичко-економската криза во земјата, поради сопствената финансиска исцрпеност, им ја препуштила дотогашната улога во грчките внатрешни работи на Соединетите Американски Држави.¹⁹ По објавувањето на Трумановата доктрина во март 1947 година и на Маршаловиот план во јуни 1947 година,²⁰ следувала масовна американска економска и воена помош за владата во Атина, наменета за долгорочниот стабилен развој на земјата, како и за подобрување на перформансите на грчките армиските сили со цел бргу и целосно да ги поразат комунистите.²¹

Наспроти силната американска поддршка за Грчката национална армија (ГНА), силите на ДАГ биле поддржани главно од комунистичките режими на соседните земји – Албанија, Бугарија и Југославија.²² Притоа, како што констатира Чарлс Шредер, „Југославија била највеликодушна во снабдувањето на ДАГ“.²³ Постоеле повеќе причини за оваа поддршка, а главната била тенденцијата да се наметне југословенската солучија на македонското прашање, што во практична смисла го претпоставувала обединувањето на Егејска Македонија или на нејзините делови населени со Македонци со новоформираната македонска република во склопот на Југославија. Во тесна врска со наведената цел биле и пошироките аспирации за формирање балканска комунистичка федерација, која би ја вклучила и Грција, под југословенска доминација.²⁴ Генерално, овие амбициозни претензии, исто така, биле и во функција на интенцијата да се поттикне ширењето

¹⁹ PRO FO 371/72241 R 4690: Norton to Bevin, Annual Report for 1946, April 15, 1948; 72240 R 2576: Norton to Bevin, Annual Report for 1947, February 25, 1948.

²⁰ Joseph Smith, *The Cold War 1945–1991*, 2nd ed. (Oxford: Blackwell Publishers, 1998), 15–18.

²¹ Iatrides and Rizopoulos, „The International Dimension“, 101. За вредноста на американската економска и воена помош на Грција, види: *Documentary History of the Truman Presidency*, vol.8, *The Truman Doctrine and the Beginning of the Cold War 1947–1949* (University Publications of America, 1996), 489, 605, 607.

²² *The Conspiracy against Greece* (Greek Under-Secretariat for Press and Informations, 1947), 160.

²³ Shrader, *The Withered Vine*, 159.

²⁴ Elisabeth Barker, „The Yugoslavs and the Greek Civil War“ in *Studies in the History*, 302; Shrader, *The Withered Vine*, 175–176; Andrew Rossos, *Macedonia and Macedonians: A History* (Hover Institution Press, 2008), 207, 210.

на комунизмот, а со тоа и да се оневозможат евентуалните британски планови за воспоставување контрола врз новата југословенска држава.²⁵

Сепак, треба да се напомене дека наведените цели не ги исклучуваат во целост и одредените индикации што упатуваат на можната инолвираност на Југославија во реализацијата на контролиран конфликт во Грција, што требало да резултира не само со целосен пораз на грчките комунистите туку и со пораз и со етничко чистење на национално обесправените Македонци од Егејска Македонија, кои, пак, поради неуспехот да ги реализираат своите национални интереси во текот на Втората светска војна, масовно учествувале во Граѓанската војна во Грција, на страната на силите на ДАГ. Исто така, потребно е да се назначи дека достапната архивска документација и литература нудат ограничени сознанија во однос на видот и димензијата на укажаната југословенска помош и поради тоа, овој научен прилог не претендира на нејзин целосен приказ, туку на презентација на постојните расположливи податоци. А овие податоци потврдуваат дека во текот на последната фаза од Граѓанската војна во Грција, која според повеќето историчари започнала ноќта на 30 март 1946 година со нападот на една вооружена група поранешни припадници на ЕЛАС на жандармериската станица во селото Литохоро, Катеринско,²⁶ Југославија им пружила значајна материјална помош, како и друг вид логистичка поддршка на грчките комунисти и на Македонците. Токму затоа и Специјалниот комитет на Обединетите нации за Балканот (УНСКОБ), формиран во октомври 1947 година,²⁷ во своите извештаи од јуни 1948 и од август 1949 година ја посочил Југославија како главен поддржувач на герилските сили во Грција, и тоа сè до почетокот на 1949 година.²⁸

²⁵ Sfikas, *The British Labour Government*, 106; Shrader, *The Withered Vine*, 176.

²⁶ Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 173–174; Amicam Nachmani, „Civil War and Foreign Intervention in Greece: 1946–49“, *Journal of Contemporary History* 25/4 (1990), 7; Iatrides, Rizopoulos, „The International Dimension“, 96.

²⁷ Главната мисија на набљудувачите на УНСКОБ била да обезбедат информации за инцидентите на грчките граници, како и за помошта што припадниците на ДАГ ја добивале од надворешните извори. За формирањето, организацијата и функционирањето на УНСКОБ, види: *Report of the United Nations Special Committee on the Balkans*. General Assembly, Official Records: Third Session, Supplement No.8 (A/574) (NY: United Nations General Assembly, 1948), 1–14.

²⁸ *Report of the United Nations Special Committee on the Balkans*. Third Session, 23–25; *Report of the United Nations Special Committee on the Balkans*. General Assembly, Official

Главните аспекти на југословенската помош биле дефинирани лично од Тито и од Захаријадис за време на нивната средба остварена во Белград во март или април 1946 година,²⁹ додека со целокупната нејзината организација раководела т.н. централна оперативна група за помош на ДАГ, за која бил одговорен југословенскиот министер за внатрешни работи, Александар Ранковиќ, заедно со повеќе свои соработници, меѓу кои бил и заменикот-министер за внатрешни работи, генералот Јово Капичиќ.³⁰ Инаку, како што утврдиле набљудувачите на УНСКОБ, материјалната помош што Југославија ја обезбедила за потребите на ДАГ вклучувала моторни возила, оружје, муниција, експлозивни средства, храна, облека и градежно дрво.³¹ Податоци за димензијата на оваа помош, посебно во однос на обезбедените борбени средства, ги презентираат авторите Владимир Дедиер и Драган Кљакиќ, а најдетално ги прикажува Ристо Кирјазовски.³² Според овој автор, Југославија за ДАГ обезбедила: 26 топа од 75 мм, 37 противавионски митралези, 2 664 тешки митралези, 1 991 митралез, 6 965 автоматски пушки, 27 462 пушки, 122 противтенковски пушки, 5 противтенковски топа, 611 минофрлачи со различен калибар, 1 251 пиштол, 5 934 противтенковски проектили, 25 000 противтенковски гранати, 6 193 гранати за топови, 45 838 гранати за минофрлачи, 12 477 куршуми за противтенковски пушки, 17 642 338 куршуми за митралези, 7 298 247 куршуми, 3 095 968 куршуми за автоматски пушки, 9 046 пешадиски

Records: Fourth Session, Supplement No. 8 (A/935) (NY: United Nations General Assembly, 1949), 13–14.

²⁹ Ристо Кирјазовски, *Петте судбоносни години во Егејска Македонија (1945–1949)* (Скопје: Здружение на Македонците од егејскиот дел на Македонија, 2009), 30–31; Jordan Baev, *O emfilios polemos stin Ellada - Diethneis diastaseis* (Athens: Filistor, 1997), 117.

³⁰ Dragan Kljakić, *Sovjetizacija Balkanse zone. Ispovest Lazara Koliševskog* (Beograd: NIP „Radnička štampa“, 1992), 122.

³¹ UNSCOB Report A/935, No. 8, 14.

³² Презентираните податоци од наведените автори содржат одредени разлики во однос на количината на обезбедената материјална помош за ДАГ, види: Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, т. 3 (Beograd, 1984), 266–267; Kljakić, *Sovjetizacija Balkanse zone*, 122–123; Ристо Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ (1945–1949). Официјални документи со коментари* (Скопје: Култура, 1995), 263–266.

мини, 20 000 мини, 45 781 рачна бомба и 43 575 кг експлозив. Детален преглед на наведената помош и периодот во кој била доставена е прикажан во приложената табела.

Табела

Југословенската помош на ДАГ во борбени средства

Оружје, муниција и експлозивни средства	Парчиња			
	до 1.01. 48	1.01–1.04.48	1.01–1.06.48	од 1.06.48
Топови од 75 мм	26			
Гранати за топови	6.193			
Противтенковски митралези	37			
Куршуми	496.815	4.125.000		2.676.432
Тешки митралези	2.664			
Куршуми за митралези	17.642.338			
Автоматски пушки	4.961		1.704	300
Куршуми за автоматски пушки	1.817.000	800.000		478.968
Пушки	26.000		1.462	
Противтенковски пушки	21		101	
Курш. за противтенковски пушки	2.477	10.000		
Противтенковски мини	844			
Пешадиски мини	500	8.546		
Пиштоли	1.251			
Минофрлачи од 81 мм	150			
Гранати за минофрлачи од 81 мм	19.150			
Минофрлачи од 50 мм	441			
Гранати за минофрлачи од 50 мм	19.156			
Противтенковски проектили	5.434	500		
Противтенковски топови			5	
Митралези			1.991	
Минофрлачи			20	
Гранати за минофрлачи		25.715		20.123
Снајпер-пушки			3	
Артилериски гранати				3.741
Противтенковски гранати				25.000
Мини		20.000		
Рачни бомби	30.000	10.000		5.781
Експлозив	9.075кг.	24.500 кг.		10.000 кг.

Извор: Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 263–266.

Југославија за силите на ДАГ обезбедила и 100 радиостаници, разни видови медицински материјал, 500 коњи,³³ облека за 12 000 лица и 30 вагони храна.³⁴

Од почетокот на 1948 година важна улога во обезбедувањето на југословенската материјална помош во парични средства, медицински материјал, храна, облека, обувки и други материјали имале т.н. комитети за помош на грчкиот демократски народ. Активностите на овие комитети биле организирани од страна на Сојузот на синдикатите на Југославија, со активна помош на организацијата на Народната младина на Југославија и на Антифашистичкиот фронт на жените. Првиот од овие комитети бил формиран во Белград на 10 јануари 1948 година, а веднаш потоа следувало нивното формирање и во другите југословенски републики, односно во Хрватска, Македонија, Босна и Херцеговина, Словенија, Црна Гора, како и во Нови Сад, Војводина. УНСКОБ проценил дека до март 1948 година, вредноста на собраната помош изнесувала околу 150 000 американски долари.³⁵

Во доменот на ова спаѓала и согласноста на југословенските власти да ја прифатат и материјалната помош што за потребите на ДАГ била обезбедена од другите комунистички земји. Според Кирјазовски, во Југославија пристигнала помош од Полска, Романија, Унгарија и од Бугарија. Полска испратила помош која се состоела од 14 вагони со пушки, муниција и медицински материјал, 600 пиштоли, 55 000 куршуми за пиштоли, 1 104 мини, 1 797 кг експлозив и помала количина облека; Романија доставила 4 противтенковски митралези од 20 мм, 5 120 пушки, 500 митралези, 1 000 автоматски пушки, 5 000 противтенковски проектили, 100 000 куршуми за митралези, 4 010 000 куршуми за пушки, 4 000 топовски гранати, 34 970 гранати за минофрлачи од 81 мм, 3 000 000 куршуми за автоматски пушки, 138 150 рачни бомби, 100 коњи, како и храна, облека и медицински материјал; Унгарија испратила 6 ципа, 560 парчиња на разни мини, храна и облека; и Бугарија упатила помош која вклучувала 11 топа, 123

³³ Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 264, 266.

³⁴ Dedijer, *Novi prilozi*, 266.

³⁵ UNSCOB Report A/574, No. 8, 17.

000 топовски гранати, 33 350 гранати за минофрлачи, 10 митралези, 89 автоматски пушки, 2 005 958 куршуми за автоматски пушки, 6 противтенковски пушки, 50 800 куршуми за противтенковски пушки, 86 000 куршуми за пушки, 165 куршуми за противтенковски митралези, 4 767 мини, 9 660 рачни бомби, 2 000 кг експлозив, 3 товарни камиони, 1 подвижна болница, како и поголема количина храна, облека и медицински материјал.³⁶ Дедиер посочува дека како помош за ДАГ, Советскиот Сојуз испратил 30 противавионски топа, но и дека истите останале во Југославија бидејќи „Грците не биле во можност да ги преземат“.³⁷

Пренесувањето на помошта од Југославија во Грција се вршело по копнен и по морски пат. Набљудувачите на УНСКОБ утврдиле три главни канали за транспорт на помошта.³⁸ Едниот канал бил по должината на источниот брег на Преспанското Езеро и водел до селото Лемос (Раби), а оттаму до областа на планината Вичо и селата Агиос Германос (Герман) и Плати (Штрково). Овој бил главниот канал преку кој герилските сили на Вичо добивале помош како од Југославија така и од Албанија. Вториот канал водел преку планината Кајмакчалан до рамницата на селото Ардеа (С’ботско), близу селото Лутракион (Долно Пожар). Третиот канал, пак, започнувал од регионот на планината Беласица, односно од тремеѓето на бугарско-југословенско-грчката граница, и истиот се делел на два дела. Едниот дел водел до селата Литотон (Колеменли) и Каваларис (Атли), а другиот поминувал по должината на северниот брег на Дојранското Езеро и водел до областа наречена Корона (Крастали).³⁹ Приложената мапа ги прикажува трите главни канали кои се користеле за снабдувањето на припадниците на ДАГ.

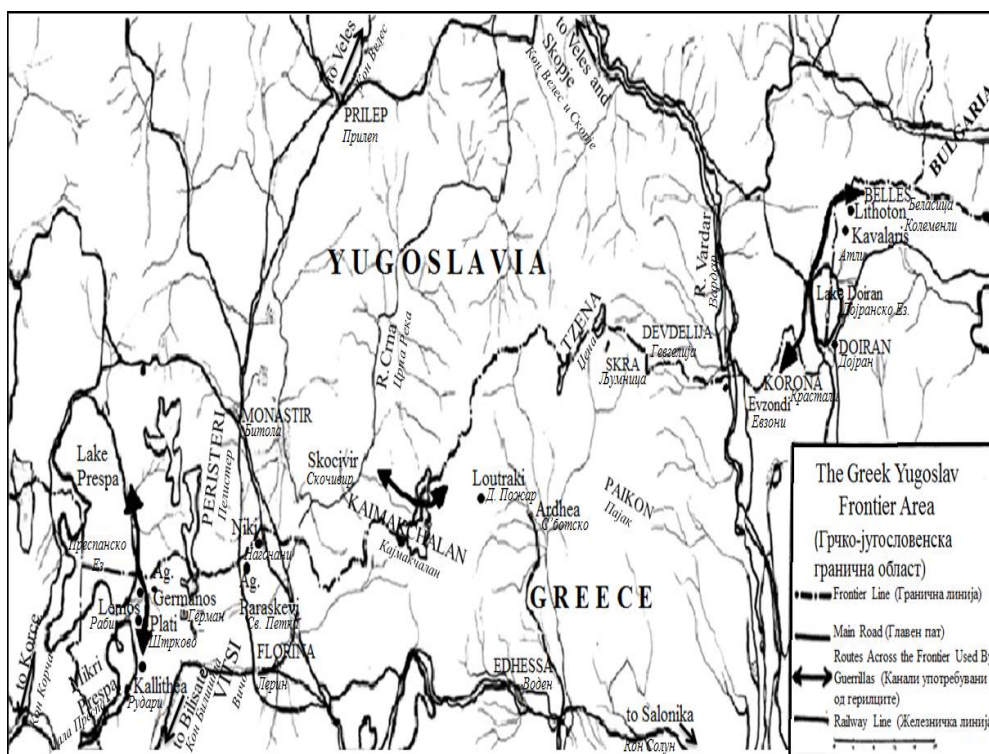
³⁶ Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 269–273.

³⁷ Dedijer, *Novi prilozhi*, 267.

³⁸ UNSCOB Report A/935, No. 8, 13.

³⁹ UNSCOB Report A/935, No. 8, 13.

Мапа Канали за снабдување на ДАГ

Извор: UNSCOB Report A/935, No. 8

За транспорт на помошта се користеле и помали бродови, кои од југословенските или од албанските пристаништата на Јадранското Море пловеле кон грчкиот полуостров Пелопонез. Покрај тоа, посебен оддел на Главниот штаб на Југословенската воена морнарица во Сплит, раководен од капетанот Иван Ловетич, во соработка со тројца офицери за врска, двајца грчки и еден руски, бил задожен за организацијата и за транспортот на помошта за ДАГ. Помошта веројатно се испорачувала со три стари југословенски подморници, товарени ноќно време во различни мали пристаништа во близината на Сплит.⁴⁰

⁴⁰ Shrader, *The Withered Vine*, 181.

Југословенските власти овозможиле и редица други погодности кои биле во функција на ефикасното дејствување на ДАГ, како и во прилог на афирмацијата на нејзината борба. Во август 1946 година тие дозволиле во Белград да се стационира еден дел од Политбирото на ЦК на ККЕ со задача оттаму да раководи со оружената борба, како и да ја претставува во странство.⁴¹ Освен тоа, југословенскиот Генералштаб директно ги следел воените операции на ДАГ преку еден помал тим, кој за таа цел бил приклучен кон нејзиниот Главен штаб. Со овој тим раководел југословенскиот генерал Пеко Дапчевик.⁴² На единиците на ДАГ, исто така, им било дозволено да се засолнуваат и да маневрираат на југословенска територија, како и да ги помагаат своите сили во Грција со отворање оган од Југославија.⁴³ Поддршка била укажана и преку југословенскиот печат и државното Радио Белград со објавување и пренесување разни изјави и коментари во полза на ДАГ, а и со дозволата ДАГ да ја смести својата радиостаница *Слободна Грција* во близината на Белград.⁴⁴

Покрај тоа, југословенската влада на припадниците на ДАГ им пружила и соодветна дипломатска поддршка во Обединетите нации, како и на повеќе други места.⁴⁵ Југословенските власти, исто така, овозможиле и Македонците од Егејска Македонија да ги поддржат грчките комунисти во текот на Граѓанската војна во Грција. Во октомври 1946 година властите во Белград се согласиле организацијата Народноослободителен фронт (НОФ), која на нивна иницијатива била формирана во Скопје во април 1945 година со цел да оствари самоопределување и обединување на Егејска Македонија со македонската република во составот на Југославија, да премине под раководство и директна контрола на ККЕ.⁴⁶ Со овој трансфер на контролата врз македонското националноослободително движење во

⁴¹ Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 27, 33.

⁴² Edgar O' Ballance, *The Greek Civil War 1944–1949* (London: Faber and Faber, 1966), 143.

⁴³ UNSCOB Report A/574, No. 8, 24.

⁴⁴ UNSCOB Report A/574, No. 8, 18.

⁴⁵ Shrader, *The Withered Vine*, 177.

⁴⁶ Поопширно за ова, види кај: Ристо Кирјазовски, *Петте судбоносни години*, 15–21; 40–45; Rossos, *Macedonia and Macedonians*, 208–209.

Егејска Македонија, југословенските власти обезбедиле и сигурен извор на човечки ресурси за потребите на ДАГ, а оттаму и значајно придонеле во зголемувањето на нејзината борбена моќ. Во прилог на наведеното е и констатацијата на Ендрју Росос, која укажува дека учеството на Македонците во редовите на ДАГ било „пропорционално многу поголемо од релативно ниското учество на грчкото население“.⁴⁷ Процентот на нивната застапеност во ДАГ се движел од повеќе од една четвртина во април 1947 година до повеќе од две третини во средината на 1949 година.⁴⁸ Во 1948 година од вкупниот воен состав на ДАГ од 25.000 борци, 11.000 биле Македонци, а од средината на 1949 година нивниот број значајно се зголемил и изнесувал 14.000 од вкупните безмалку 20.000 припадници на ДАГ.⁴⁹

Важен сегмент од југословенската помош за ДАГ била и медицинската грижа што им била пружена на ранетите и на болните. Сместувањето и лекувањето на ранетите и на болните главно се вршело во новоизградените и во постојните медицински центри на територијата на НР Македонија, а било организирано од страна на посебена медицинска екипа предводена од полковникот на југословенската армија, хирургот д-р Велимир-Брацо Мајсторовиќ, и од д-р Јован Биелиќ.⁵⁰ Од крајот на мај 1947 година ранетите и болните биле згрижувани и лекувани во монтажните објекти изградени за оваа намена на Осоговските Планини, но откако нивниот број значително се зголемил, како главен медицински центар се користело лекувалиштето Катлановска Бања во близината на Скопје. Во септември 1948 година, само во текот на еден ден, од боиштата во Грција во Катлановска Бања биле донесени 1 080 ранети лица. Поради малиот и несоодветен капацитет и на овој медицински центар, од крајот на 1948 година тие биле прифатени и лекувани и во новоизградената болничка установа лоцирана во селото Јасеново на планината Бабуна. Во периодот од 1 јуни 1947 до август 1949 година екипата на д-р Мајсторовиќ прифатила

⁴⁷ Rossos, *Macedonia and Macedonians*, 250.

⁴⁸ Rossos, *Macedonia and Macedonians*, 250.

⁴⁹ Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 262.

⁵⁰ Kljakić, *Sovjetizacija Balkanske zone*, 122; Драган Кљакиќ, *Времето на Колишевски* (Скопје: Матица македонска, 1994), 284.

и лекувала 6 317 ранети и болни и извршила 2 333 потешки хирушки интервенции.⁵¹ Покрај во овие главни медицински центри, лекување за припадниците на ДАГ било овозможено и во болниците во Битола, Канино, Богомила, Куманово, Мојанци, Наколец, Крива Паланка, Скопје, Тетово, Валандово, како и во болницата во Булкес, Војводина.⁵² По добиениот медицински третман, припадниците на ДАГ повторно биле враќани во Грција да продолжат со борбата, додека по првите месеци на 1949 година ранетите кои биле евакуирани во Југославија биле задржувани само кус временски период, а потоа биле упатувани на понатамошно лекување во другите комунистички земји.⁵³ Од вкупниот број преживеани, во Грција биле вратени 2 197 лица, во Булкес биле евакуирани 1 132 лица, во Бугарија 1 982 лица и во Чехословачка 226 лица.⁵⁴ Вкупните трошоци за лекувањето изнесувале преку осумдесет милиони југословенски динари.⁵⁵

Од почетокот на 1945 година, за потребите на ККЕ и на ДАГ југословенските власти организирале и голем број прифатни и бегалски центри, кампови за обука, како и центри за снабдување. По договорот од Варкиза, настојувајќи да го избегнат теророт од грчката десница, во Југославија нашле прибежиште илјадници македонски и грчки бегалци. До крајот на 1946 година, преку Бугарија или директно од Егејска Македонија, во НР Македонија преминале и биле згрижени над 20 000 Македонци,⁵⁶ а на барање на ККЕ во јуни 1945 година, во близината

⁵¹ Кљакиќ, *Времето на Колишевски*, 284.

⁵² Shrader, *The Withered Vine*, 178.

⁵³ UNSCOB Report A/935, No. 8, 14.

⁵⁴ Кљакиќ, *Времето на Колишевски*, 286.

⁵⁵ Кљакиќ, *Времето на Колишевски*, 286.

⁵⁶ Ристо Кирјазовски, *Македонската политичка емиграција од егејскиот дел на Македонија во Источна Европа* (Скопје: Култура, 1989), 29–30. Георги Даскалов го смета за формално точен овој број на македонски бегалци, но потенцира дека 18 000 од нив главно по насилан пат биле префрлени од Бугарија во НР Македонија (Георги Даскалов, *Българите в Егейска Македония: мит или реалност* [София: Македонски научен институт, 1996], фуснота 77, 456). Момчило Митровиќ, пак, наведува дека во текот на 1945–1946 година во НР Македонија биле прифатени 13 000 македонски бегалци и дека нивниот број ја достигнал цифрата од 19 000 во 1948 година (Момчило Митровиќ, „Izbeglice iz Grčke u Jugoslaviji 1945–1960“, *Tokovi istorije* 3–4 [1997], 187–188).

на Нови Сад, во селото Булкес, кое било напуштено по заминувањето на германската заедница од него, биле прифатени 2 352 грчки, како и 350 македонски бегалци, главно поранешни припадници на ЕЛАС, заедно со нивните семејства.⁵⁷ Од пристигнатите и од новодојдените бегалци, во Булкес била формирана т.н. „грчка општина“,⁵⁸ која била снабдувана и надгледувана од југословенските власти, но функционираше под директна контрола на ККЕ-ДАГ.⁵⁹ Поради различните и нецелосни податоци, како и поради динамиката со која се одвивало пристигнувањето и заминувањето на бегалците, тешко може да се одреди бројот на лицата што престојувале или поминале низ Булкес. Шредер посочува дека „во јуни 1946 година во Булкес имало 3.000 Грци“, но дека нивниот број набргу се зголемил, и тоа на „11 000 во јануари 1947 година, 22 500 во јануари 1948 година и на 25 000 во декември 1948 година“.⁶⁰

Наспроти овие податоци, Милан Ристовиќ наведува дека најголемиот број жители што може да се документира изнесувал 4 033 лица во август 1946 година,⁶¹ додека според друг приложен документ од истиот автор, како и од Момчило Митровиќ, во август 1946 година во Булкес имало 2 926 бегалци, а во февруари 1947 година – 3 190.⁶² Покрај наведените податоци, присутен е и податок кој, пак, укажува на тоа дека низ „општината“ Булкес за време на нејзиното постоење поминале околу 50 000 лица.⁶³

⁵⁷ Милан Ристовиќ, *Експеримент Булкес. Грчка утопија у Југославији 1945–1949* (Нови Сад: Платонеум, 2007), 17–18. Според Баев, во Булкес биле прифатени 3 500 лица, од кои „500 биле со словенско потекло, а другите биле Грци“, додека според Кирјазовски биле прифатени 6 000 Грци и Македонци (Баев, *O emfilios polemias*, 103; Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 10).

⁵⁸ Ристовиќ, *Експеримент Булкес*, 16.

⁵⁹ Shrader, *The Withered Vine*, 178.

⁶⁰ Shrader, *The Withered Vine*, 178.

⁶¹ Ристовиќ, *Експеримент Булкес*, 19.

⁶² Види: Mitrović, „Izbeglice iz Grčke“, 189; Ристовиќ, *Експеримент Булкес*, 19, 85.

⁶³ Катерина Сарова Мирчевска, *Нова дестинација - нова татковина. Децата бегалци од егејскиот дел на Македонија во Југославија и Македонија 1948–1960* (Скопје: Аз-Буки, 2012), 41.

Сепак, она што е од посебна важност е фактот дека со дозвола на југословенските власти, Булкес за кусо време од бегалски центар прераснал во најголемата и најактивна база на ДАГ надвор од територијата на Грција.⁶⁴ Кампот Булкес бил поврзан со радиоврска со ЦК на ККЕ во Атина и со Главниот штаб на ДАГ во северозападна Грција, а исто така и со единиците за врска во Тирана и во Софија кои биле одговорни за логистичката поддршка на ДАГ.⁶⁵ Во Булкес, и покрај негирањето на југословенските власти на тврдењата на официјална Атина,⁶⁶ постоела и воена школа наречена Школа за општо образование.⁶⁷ Работата на школата била конспиративна и во неа биле примани само поранешни припадници на ЕЛАС.⁶⁸ Во школата, низ посебен систем на курсеви за различни воени дисциплини, се вршела обука на офицери за командните позиции на ДАГ. Се одржувале најмалку четири курса во траење од по три месеци.⁶⁹ Во текот на обуката се користеле југословенски и советски прирачници обезбедени од страна на југословенската армија.⁷⁰ До средината на 1946 година курсевите ги следеле 112 лица, а до почетокот на 1947 година низ школата поминале 600 лица.⁷¹ Покрај овие, биле организирани и курсеви за политички комесари, како и за борците на ДАГ.⁷²

⁶⁴ Shrader, *The Withered Vine*, 178, 180.

⁶⁵ Shrader, *The Withered Vine*, 178.

⁶⁶ Југословенскиот амбасадор во Вашингтон, Сава Косановиќ, во декември 1946 година во Советот за безбедност на Обединетите нации (ОН) ги отфрлил обвинувањата на грчкиот премиер Константин Цалдарис дека кампот Булкес претставува „воена академија за тероризам“, истакнувајќи дека „споменатиот центар во Булкес (...) не е никаква школа за тероризам, туку камп за бездомните грчки бегалци“ (*The New York Times*, „Greece Tells UN of Frontier Wars“, December 13, 1946, 5). Југословенската влада ги отфрлала и обвинувањата на грчката влада во однос на тврдењата дека Југославија им дава поддршка на герилските сили во Грција. Нејзиниот заменик-министер за надворешни работи, Алеш Беблер, во октомври 1947 година во говорот пред Политичкиот комитет на ОН потенцирал дека Југославија „не им давала материјална помош на грчките герилци“, дека „обвинувањата против неа биле ’лажни‘“ и дека „таа била обвинета од оние што ја предизвикале Граѓанската војна во Грција“ (*The Times*, „Noisy UN Debate on Greece“, October 8, 1947, 4).

⁶⁷ Mitrović, „Izbeglice iz Grčke“, 189; Ристовић, *Експеримент Булкес*, 41.

⁶⁸ Mitrović, „Izbeglice iz Grčke“, 189.

⁶⁹ Ристовић, *Експеримент Булкес*, 41; Milan Ristic, „The Bulkes Experiment: A „Greek Republic“ in: Yugoslavia 1945–1949“, *Balkan Studies* 46 (2012), 132.

⁷⁰ Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁷¹ Ristic, „The Bulkes Experiment“, 132.

⁷² Shrader, *The Withered Vine*, 180.

Почнувајќи од пролетта 1946 година, герилците обучени во Булкес биле упатувани во Грција да создадат кадар за развој на ДАГ или за приклучување во нејзиниот борбен состав.⁷³

Парцијалните податоци од достапните извори го потврдуваат трансферот на герилците што се одвивал на релација Булкес – Грција. Така, еден извештај од 18 ноември 1946 година, кој потекнува од југословенската Управа за државна безбедност (УДБ), под чија контрола од почетокот на ноември 1946 година се вршело префрлањето на герилците на „другата страна“, децидно укажува на тоа дека за оваа намена биле организирани „три канала (преку Гевгелија, Дојран и Битола)“ и дека „од Булкес секој втор ден“ стигнувале „по 20 до 25 лица за префрлување“, кои без задржување се пренесувале уште истата вечер.⁷⁴ И *Њујорк тајмс* од 6 декември 1946 година упатува на наведениот трансфер на герилците пишувајќи: „Групи на левицата од Булкес се превезуваат до Скопје и оттаму за Битола, каде што добиваат храна, кебиња и униформи и се испраќаат во Грција преку Драгош и Кратерон [Раково].“⁷⁵ УНСКОБ, од своја страна, пак, констатирал дека „помеѓу октомври 1947 и февруари 1948 година околу шестотини грчки герилци од Булкес преминале во Грција, во подрачјето на Гевгелија, во групи чиј број се движел од педесет до сто и дваесет лица“.⁷⁶ Сепак, бројот на герилците што биле обучени во Булкес и префрлени во Грција засега останува непознат, како што останува непознато и тоа до кога била активна воената школа во Булкес.

⁷³ Кирјазовски, *Македонската политичка емиграција*, 24; Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁷⁴ Цитирано според: Ристовић, *Експеримент Булкес*, 43; idem, „The Bulkes Experiment, 132.

⁷⁵ *The New York Times*, „Pan-Slav Aid to Greek Left Drown in Detail by Athens“, December 6, 1946, 12.

⁷⁶ *Supplementary Report of the United Nations Special Committee on the Balkans Covering period from 17 June to 10 September 1948*. General Assembly, Official Records: Third Session, Supplement No. 8A (A/644) (Paris: United Nations General Assembly, 1949), 7.

Кампот Булкес, како главна база на ДАГ на југословенска територија, опстојувал сè до јули 1949 година,⁷⁷ додека неговото целосно згаснување се случило во септември истата година, кога и последните негови жители биле упатени во Чехословачка.⁷⁸

Југословенските власти, исто така, овозможиле и македонските политички бегалци од Егејска Македонија да се упатуваат во Грција за да се приклучат на ДАГ. Скудните расположливи податоци укажуваат на тоа дека во ноември 1946 година започнало „префрлање на 240 демобилизирани војници на КНОЈ [Корпус на народната одбрана на Југославија]“, кои биле од Егејска Македонија,⁷⁹ и дека во текот на 1948 година за потребите на ДАГ биле регрутирани „околу 2.000 доброволци“, кои, исто така, биле од Егејска Македонија.⁸⁰ Во февруари 1948 година, во функција на решавањето на проблемот на резервите на ДАГ, 8 000 македонски бегалци, без нивна согласност, од НР Македонија биле преселени во селата Крушевце и Гаково, во непосредната близина на Булкес. Мобилизацијата започнала во втората половина на март, меѓутоа бројот на Македонците опфатени со оваа мобилизација засега останува нејасен.⁸¹

Покрај најголемата база на ДАГ за обука во Булкес, Војводина, камп за обука имало и во селото Торжа, исто така во близината на Нови Сад. Центар за обука имало и во хрватскиот град Дубровник, каде што во Југословенската поморска академија преку курсеви се вршела обука на офицерски кадар. Другите кампови за обука биле лоцирани на територијата на НР Македонија, и тоа во Македонска Каменица, Куманово, Матејче, Прилеп, Скопје, Смоквица, Струмица, Тетово и во

⁷⁷ Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁷⁸ Ристовиќ, *Експеримент Булкес*, 70; Ristovic, „The Bulkes Experiment“, 143.

⁷⁹ Цитирано според: Ристовиќ, *Експеримент Булкес*, 44; Ristovic, „The Bulkes Experiment“, 132.

⁸⁰ Кирјазовски, *Македонците и односите на КПЈ и КПГ*, 161.

⁸¹ Ристо Кирјазовски, „Егзодусот на Македонците од Егејска Македонија“, *Денес*, 41 (1998), 26; Кирјазовски, *Петте судбоносни години*, 98–100.

Велес.⁸² Освен камповите за обука, биле организирани и повеќе центри за снабдување на ДАГ, кои, повторно, се наоѓале главно во НР Македонија, во близината на југословенско-грчката граница. Центри за снабдување имало во Битола, Драгош, Градешница, Хума, Прилеп, Скопје, Сивиќ и во Струмица. Еден центар за снабдување имало и во Петроварадин во Војводина.⁸³ На територијата на НР Македонија, во непосредната близина на грчката граница постоеле и два прифатни центри, едниот во преспанското село Љубојно, а другиот во гевгелиското село Хума.⁸⁴

Југословенската поддршка на ДАГ непречено се одвивала сè до средината на 1948 година. Меѓутоа, во периодот што следувал властите во Белград биле соочени со сериозни предизвици од воен и од економски аспект, што директно се одразило и врз понатамошната поддршка на ДАГ. Во заднината на ваквиот пресврт се наоѓал новиот курс на американската надворешна политика и потребата на Москва адекватно да одговори на сето она што, според неа, претставувало директна закана за советската контрола на Источна Европа. Поради тоа, економската помош понудена со Маршаловиот план била одбиена од Советскиот Сојуз и од источноевропските земји,⁸⁵ а во септември 1947 година било формирано Информационото биро (Информбиро), со кое организациски биле поврзани и ставени под директна контрола на Москва девет европски комунистички партии, вклучувајќи ја и Комунистичка партија на Југославија (КПЈ).⁸⁶ Исто така, била преиспитана и „профитабилноста“ на Граѓанската војна во Грција за советските стратешки интереси. Процените укажувале на тоа дека настаните во Грција придонесувале за сè позасилено американско присуство на Балканот, со што се изложувало на опасност

⁸² Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁸³ Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁸⁴ Shrader, *The Withered Vine*, 180.

⁸⁵ Lorraine M. Lees, *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia and the Cold War* (The Pennsylvania State University Press, 1997), 39.

⁸⁶ Smith, *The Cold War*, 18.

југозападното крило на новорастечкиот Источен блок.⁸⁷ Од овие причини, во февруари 1948 година, од југословенските власти било побарано „востанието во Грција... да се сопре“.⁸⁸ Поаѓајќи од сопствените цели, властите во Белград го игнорирале ова предупредување, а помошта на ДАГ продолжила со релативно високо ниво и во текот на првата половина од 1948 година.⁸⁹ Но, Москва повеќе немала намера да го толерира перманентното југословенско независно дејствување на внатрешен и надворешен план, во услови кога се вложувале сериозни напори да се наметне единствен идеолошки и политички систем во цела Источна Европа.⁹⁰ Во март 1948 година историскиот советско-југословенски спор добил конкретна форма и во месец јуни резултирал со исклучување на Југославија од Информбирото.⁹¹

Негативните економски и безбедносни ефекти што ги предизвикал овој решителен потег на Москва,⁹² придружени со поддршката на ККЕ на Информбирото во настанатиот спор,⁹³ ја поставиле Југославија во позиција на заштита на сопствените интереси, така што победата на грчките комунисти и на Македонците во Грција изгубила секаква важност за властите во Белград. Веќе од есента 1948 година набљудувачите на УНСКОБ известувале за намалувањето на југословенската помош на ДАГ, а како што минувало времето информациите во оваа смисла се мултиплицирале.⁹⁴ Така, разните комитети за помош веројатно уште пред јануари 1949 година ги прекинале своите активности, додека материјалната помош од

⁸⁷ Ар. Улуњан, *Коммунистическая партия Греции: Актуальные вопросы идеологии, политики и внутренней истории. КИГ в Национальном Спротивлении, Гражданской и „холодной“ войнах 1941–1956* (Москва: Фонд Греческих Исследований, 1994), 211.

⁸⁸ Milovan Đilas, *Razgovori sa Staljinom* (Beograd: Književne novine, 1990), 116.

⁸⁹ Shrader, *The Withered Vine*, 183.

⁹⁰ David S. Painter, *The Cold War: An International History* (London: Routledge, 1999), 23.

⁹¹ За советско-југословенскиот спор, види: Jeronim Perović, „The Tito-Stalin split: A Reassessment in Light of New Evidence“, *Journal of Cold War Studies*, 9/2 (2007): 32–63.

⁹² Желавич, *Историја на Балканот*, 381–382.

⁹³ Поопширно за ова, види кај: Кирјазовски, *Петте судбоносни години*, 133–162.

⁹⁴ Elisabeth Barker, „Yugoslav Policy towards Greece 1947–1949“, in: *Studies in the History*, 282–283; Shrader, *The Withered Vine*, 185.

Југославија, како што утврдил УНСКОБ, од март 1949 година станала скудна.⁹⁵ Во почетокот на 1949 година радиостаницата *Слободна Грција* била префрлена од Белград во Романија, во близината на Букурешт.⁹⁶ По месец март 1949 година постојано се намалувал и бројот на герилците упатувани во Грција од камповите за обука, и посебно од Булкес, а од јуни 1949 година југословенската помош на ДАГ речиси исчезнала.⁹⁷ На 21 јули набљудувачите на УНСКОБ известиле дека затворањето на југословенската граница кон Грција, највено во говорот на Тито одржан во Пула на 10 јули 1949 година, веќе се случило.⁹⁸ Два дена подоцна оваа информација била потврдена и од југословенскиот министер за надворешни работи, Едвард Кардељ.⁹⁹ Сепак, треба да се напомене дека овој чин уследил откако Тито во мај 1949 година, за возврат за британската и, пред сè, за американската економска помош, ветил дека ќе ја прекине поддршката на ДАГ.¹⁰⁰

Постепеното намалување на југословенската помош по јуни 1948 година без сомнение ја ослабнало воената моќ на ДАГ, но затворањето на југословенската граница и целосното прекинување на југословенската помош, како што констатира Шредер, „било удар од кој ДАГ не можела да закрепи“.¹⁰¹ Во најкритичниот момент – одбраната на главното упориште на ДАГ на планините Грамос и Вичо – грчките комунисти и Македонците биле оставени самите да се соочат со надмоќната грчка владина армија, која ја имала целосната американска поддршка. На овој начин, битките на Вичо (од 10 до 15 август) и на Грамос (од 24 до 30 август 1949 година)¹⁰² за ДАГ биле

⁹⁵ UNSCOB Report A/935, No. 8, 13–14; Shrader, *The Withered Vine*, 185.

⁹⁶ Shrader, *The Withered Vine*, 185.

⁹⁷ UNSCOB Report A/935, No. 8, 14; Shrader, *The Withered Vine*, 185.

⁹⁸ PRO FO 371/78448 R 6717: Foreign Office to Belgrade, July 14, 1949; Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 273.

⁹⁹ Woodhouse, *The Struggle for Greece*, 273.

¹⁰⁰ Поопширно за ова, види: PRO FO 371/78768 R 4224: Foreign Office to Belgrade, April 26, 1949; 78716 R 4734: Belgrade to Foreign Office, May 05, 1949; Lees, *Keeping Tito Afloat*, 43–79.

¹⁰¹ Shrader, *The Withered Vine*, 185.

¹⁰² PRO WO 208/5004: Note on the Operations in Northern Greece. Operation „Torch“ 10–30 August, 1949.

изгубени пред и да започнат. Под силниот притисок на владините војски, ноќта на 27–28 август силите на ДАГ го започнале повлекувањето кон Албанија, за никогаш повеќе да не се вратат.¹⁰³ Сиот отпор на ДАГ завршил утрото на 30 август 1949 година.¹⁰⁴ Ова бил крајот на третата фаза од Граѓанската војна во Грција, но и крајот на првата „битка“ на Студената војна, која морала да заврши со целосен пораз на ДАГ пред сè поради успехот на американската политика за „задржување“ на советското напредување кон Медитеранот.

Граѓанската војна во Грција (1946 – 1949), како и повеќето војни, зад себе ја оставила суровата реалност од предизвиканите последици. На двете страни животот го загубиле околу 158 000 лица, 700 000 лица биле внатрешно раселени, а помеѓу 70 000 до 100 000 лица биле принудени да ја напуштат земјата и да живеат како политички бегалци во земјите на Источниот блок и во Југославија.¹⁰⁵ Овие процени ги опфаќаат и Македонците со 21 000 загинати, 28 000 внатрешно раселени и 50 000 пребегнати лица.¹⁰⁶ Освен тоа, 28 000 деца биле грабнати, како што тврдела грчката влада, или евакуирани на безбедно, како што тврдела ККЕ.¹⁰⁷ Предизвиканите материјални штети исто така биле со големи размери. Биле разурнати 47 000 станбени објекти, повеќе од 240 индустриски објекти и болници, 1 600 училишта, 15 000 земјоделски објекти, 915 мостови, а во областите на Егејска

¹⁰³ PRO WO 208/5004: HQ BMM Greece to the War Office, August 31, 1949.

¹⁰⁴ PRO WO 208/5004: HQ BMM Greece to the War Office, September 1, 1949.

¹⁰⁵ Lawrence S. Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* (New York: Columbia University Press, 1982), 283; Sfikas, *The British Labour Government*, 262; Shrader, *The Withered Vine*, 252; Кирјазовски, *Петте судбоносни години*, 190.

¹⁰⁶ Ристо Кирјазовски, *Правната дискриминација на големогрчката политика во егејскиот дел на Македонија по Втората светска војна* (Скопје: МИС, 1996), 184; Ристо Кирјазовски, *Македонското национално прашање и Граѓанската војна во Грција* (Скопје: ИНИ, 1998), 344–345; Стојан Киселиновски и Ирена Ставови-Кавка, *Малцинствата на Балканот (XX век)* (Скопје: ИНИ, 2004), 74.

¹⁰⁷ Лоринг М. Денфорд и Рики ван Бухотен, *Децата бегалци на Граѓанската војна во Грција. Бегалците и политиката на сеќавањето* (Скопје: Фондација Отворено општество – Македонија, 2012), 46–47.

Македонија, каде што се воделе најтешките, вклучувајќи ги и решавачките битки, сосема биле уништени 46 македонски села.¹⁰⁸

Исходот од Граѓанската војна во Грција имал соодветна рефлексија и на поширокиот геополитички контекст. Грција била задржана во таборот на земјите на западната демократија, а Соединетите Американски Држави низ овој пример јасно ја потврдиле својата цврста одлучност да ја спречат секоја советска експанзионистичка тенденција зад „железната завеса“. За Советскиот Сојуз, Граѓанската војна во Грција, сепак, била само една мала војна во однос на големата Студена војна, која била потребна единствено како дел од применетата технологија за стабилизирање на советската контролата во Источна Европа. Југославија, од друга страна, остварила независна позиција визави Москва и благодарение на сериозната американска финансиска помош, која само од средината на 1949 до 1955 година изнесувала 1,2 милјарди американски долари, од кои само 55 милиони требало да бидат вратени,¹⁰⁹ го обезбедила својот национален опстанок. Во 1954 година таа потпишала договор за дваесетгодишен воен сојуз со Грција и со Турција, т.н. Балкански пакт,¹¹⁰ а македонското прашање го испратила во заборав. Грчката држава долго време по граѓанската војна се соочувала со проблемот за враќањето на изгубеното национално единство, додека Македонците од Егејска Македонија, поради претрпените сериозни човечки загуби во војната, но и поради тоа што биле исклучени од процесот на репатријација од 1982 година,¹¹¹ ја изгубиле својата национална супстанција во Грција.

¹⁰⁸ Кирјазовски, *Македонското национално прашање*, 345.

¹⁰⁹ Јелавич, *Историја на Балканот*, 382.

¹¹⁰ Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi sa velikim silama 1949–1955* (Zagreb: Globus, 1998), 648.

¹¹¹ Кирјазовски, *Правната дискриминација*, 159–160.

Liljana PANOVSKA

THE YUGOSLAV SUPPORT OF THE DEMOCRATIC ARMY OF GREECE 1946 – 1949

-S U M M A R Y-

During the Greek Civil War (1946 – 1949), Yugoslavia provided to the Democratic Army of Greece (DAG) substantial material aid, as well as other logistical support. The material aid included: motor vehicles, arms, ammunition, clothing, food, medical supplies etc.

A large number of reception and refugee centers, training camps, storage supplies, hospital centres and other amenities were also provided and made available.

The support of DAG was made more complicated with the exclusion of Yugoslavia from Cominform in June 1948. Subsequently the aid slowly reduced and then completely ceased by the closing of the Yugoslav border with Greece in July 1949.